

AHİLİKTE GEÇEN DOKUMACILIKLA ALAKALI MESLEKLERE DAİR ABOUT THE PROFESSIONS RELATED WEAVING IN AHI

Ahmet AYTAÇ*

Öz

Dokumacılık dünyadaki en eski üretimlerden birisidir ve Türkler tarih boyunca dokumacılıkta önemli üretimler yapmışlardır.

Orta Asya sonrası Anadolu'da da Türkler, Selçuklulardan itibaren Osmanlı döneminde de köy el sanatı, saray sanatı olarak ayrıca Ahilik geleneği içerisinde de bir 'meslek' olarak dokumacılığı sürdürmüşlerdir.

Ahilik, Anadolu'da sosyal ve ticari bir müessese olarak önem kazanmıştır. Tanzimat fermanına kadar da önemini korumuştur. Ahilik içerisinde her dokuma türüne göre ayrı bir esnaf teşkilatı, varlığını o dönemlerde sürdürmüştür. Konu ile alakalı Osmanlı Arşivi'nde de çok sayıda belge vardır.

Ahilik sistemi içerisinde yer alan pek çok dokumacılık mesleği günümüzde işlevini kaybetmiştir. Makalede ahilik sisteminde bulunan dokumacılık mesleklerinden bahsedilecektir.

•

Anahtar Kelimeler

Dokuma, esnaf, Osmanlı, Arşiv.

•

Abstract

Weaving is one of the oldest productions in the world and the Turks have made important productions in weaving throughout history.

Turks in Anatolia after Central Asia, as well as Seljuks in the Ottoman period village crafts, in a palace of art also Ahi tradition as 'professional' as they continue weaving.

Ahi has gained importance as a social and commercial institution in Anatolia. It continued it's importance until Tanzimat edict. In Ahi, a separate organization of tradesmen, according to each weaving type, continued to exist in those periods. There are many documents in the Ottoman Archive related to the subject.

Many weaving professions in the Ahilik system have lost their functions today. In this article, weaving professions in the Ahilik system will be mentioned.

•

Keywords

Weaving, artisan, Ottoman, archive.

* Dr., SÜ Türk El Sanatları Arş. ve Uyg. Merkezi, Konya El-mek: cicimsumak@gmail.com, <http://orcid.org/0000-0001-5424-4607>.

GİRİŞ

Yeryüzü var olduğu günden beri insanoğlu ile gelişimini sürdüren üretimlerden en önemlisi dokumacılıktır. Geleneksel halı ve kilim dokumacılığının yaslandığı hayvancılık, Türkler için vazgeçilmez ve en iyi bildikleri işlerin başındaydı. Buna bağlı olarak gelişen dokumacılık ise binlerce yıldır sosyo-ekonomik yaşamın ana omurgası olarak otun koyuna, koyunun yüne, yünün ipliğe, ipliğin halı ve kilime dönüşerek birbirini beslediği bu üretim modeli olarak günümüze gelmiştir.

'Bozkır' üretim kültürünün bir sonucu olan halı ve kilim dokumacılığı Türkistan, İran ve Anadolu'da süren yolculuğu boyunca binlerce yıla damgasını vurmuştur.

Fetihlerin etkisi yanında İpek Yolu ve Ortaçağ'ın kervan yolları da Türk halılarını Asya ve Avrupa arasında taşımıştır. Geçmiş insanlık tarihi kadar eski olan bu sanat kolunda Orta Asya'dan günümüze Türkler önemli bir yere sahiptir. Selçuklularla birlikte Anadolu'da başlayan dokumacılık 'Ahilik' sistemi içerisinde de şekillenmiştir.

Türkler, sadece toprak fethi ile yetinmemiş ve gittikleri yere sosyal bir düzende götürmüşlerdir. Selçuklu sultanları Anadolu'da yeni bir bölge fethettikleri zaman ilk iş olarak oralarda cami, medrese ve zaviye inşa ederlerken ticaret ve sanat erbabını da oraya yerleştirmişlerdir (Tabakoğlu 1984: 34).

'Ahilik', Anadolu'da Selçuklular döneminde bir tür fütüvvet hareketi olarak meydana çıkmıştır. O dönemdeki Anadolu'nun sosyal, siyasal, kültürel, sanayi, ticarî şartları içinde İslâm dünyasının hiçbir yerinde görülmeyen bir şekilde biçim kazanmış, esnaf ve sanatkârlar yani fütüvvet teşkilatı haline gelmiştir (Bayram 1991: 5; Erdem 2004: 8). Ahiliğin Anadolu'da yaygınlaşmasının en belirleyici sebebi Horasan bölgesinden Bağdat üzerinden Anadolu'ya gelen, Evhadü'd-Din Kirmanî ile damadı Ahi Evrendir (Erken 2002: 21).

Türkmenlerin yeni vatanları olan bu topraklarda Ahiliğin kurucusu olarak Ahi Evren öne çıkmaktadır. Ahi Evran "sanatın gelişmesini medeniyetin gelişmesi olarak gören" bir eğitimci ve halk filozofudur (ES, Muharrem, "Ahilik ve Yerel Yönetimler". *Yerel Siyaset*: 34-39. www.yerelsiyaset.com/pdf/nisan2008/9.pdf. 07.05.2012.17.05). Bu gelişimi sağlamak adına kurulan Ahi birliklerinin yapısına bakıldığında ise "Ahi Şeyhi" Kırşehir Ahi Evran Tekkesi Şeyhi'ni ifade ederken, "Ahi Baba" her bir ildeki tüm ahilerin başını ifade etmektedir. "Ahi" ildeki her bir zanaat şubesinin başyken, "Yiğitbaşı (Server)" Ahi'nin yardımcısı ve esnaf arasındaki inzibatı sağlayan kişiyi ifade etmektedir (Durak- Yücel 2010: 156).

Osmanlı Devleti'nde "Ahilik Teşkilatı" kalite sisteminin merkezidir. Ahilik içerisinde yer alan dokumacılar üretim mamullerine göre kendi içlerinde tasniflenmişlerdir. Piyasaya arz edilen malların kalitesi konusunda o dönemde önemli bir görev üstlenmiştir.

Tüm bu düzenlemeler yapılırken dini ölçülere riayet edilmeye çalışılmıştır. Osmanlı Devleti kumaş, kâliçe, kilim vb dokumaların kalite, dayanıklılık, renklerinin solmaz olması ve kumaş toplarının belli bir arşında yapılması için birtakım usul ve kurallar koymuştur. Bunların iyi ve sağlam olmasından esnaf şeyh ile kethüdaları yani esnaf heyetleri sorumluydu. Ülkedeki dokuma ve kumaş tezgâhları her zaman kontrole tabi idi (Aytaç-İlbak 2014: 186). Türk kumaşlarının özellikle XVI. yüzyılda ki kalitesinde, esnaf teşkilatı sisteminin rolü olmuştur (Tezcan 1997: 33). Ahilik teşkilatı, Tanzimat Fermanı'ndan sonra, önemini kaybetmeye başlamıştır.

Konunun makale ile sınırlı olmasından dolayı Ahilik'te yer alan bir kısım dokumacılık meslekleri üzerinde durulacaktır.

Aba-i bafan

Müslüman kavimlerin çoğu tarafından giyilen önü açık bir üstlük ve bu üstlüğün yapıldığı kaba yün ya da kıldan iplikle dokunan, dövülerek keçeleştirilen kaba dokumaya "aba", dokuyan esnafa ise "aba-i bafan" denilirdi (Kazar 2000: 216). Aba, mekikli sistemle çalışan tezgâhlarda genellikle deve yününden dokunan bol kesimli giysidir. Aba, kimi hadislerde 'yoksulların giydiği kaba bir elbise' olarak tarif edilmektedir. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî aba giyenleri "çul içindeki sultanlar" olarak nitelemektedir.

Ahilikte de önemli bir meslek grubu olan abacılığın, İstanbul Kapalıçarşısı'nda ticari değeri yoğundu. 1800'lerin sonunda Zindankapısı ile Odunkapısı arasındaki bölgede abacılar yoğun olarak görülür. Bölgedeki Abacılar Caddesi de adını bu esnaftan almıştır.

Fotoğraf 1: Aba (PÜRLÜ, Kadir, "Sivas İlbeyli Yöresi Kirkitli Dokumaları", <http://kadirpurlu.com.tr/wp-content/uploads/2017/12/5.-SIVAS-ILBEYLİ-YÖRESİ-KIRKITLİ-DOKUMALARI.pdf>03.12.2018.18.08).

Fotoğraf 2: 275 Dosya numaralı arşiv belgesi (Aytaç-İlbak 2014: 101).

Osmanlı arşivinde pek çok belgede de abadan bahsedilmektedir. Bunlara örnek olarak, Cevdet Tasnifi, Askeriye evrakı, 275 dosya, 11428 gömlek numaralı, 1831 tarihli belge verilebilir. Bu evrakta "Sabık Niğbolu muhafızı Mehmed Paşa'nın maiyetindeki askerlere verilen yemeni, çuha, aba, potur, vesair levazım esmanı"ndan bahsedilmektedir (Aytaç-İlbak 2014: 101).

Aba kelimesi, abacı (hazıra konan), abalı (yoksul), abası kırk yerinden yamalı (derviş, fakir kimse) gibi bazı deyimler de kazandırmıştır.

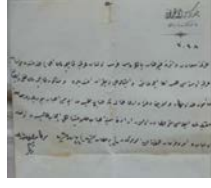
Arakiye

Yün veya tiftikten dövülerek yapılmış ince kumaştır. İnce hafif bir külah çeşidi de aynı isimle anılır. Arapçada ter manasına gelen "arak" dan gelmiştir. Ter emici anlamındadır. Cübbe, potur, yelek, külah, takke ve seccâde gibi eşyalarda yapılırdı. Genellikle beyaz, gri ve krem renkli olurdu.

Eskiden dervişler arakiyeden yapılmış başlık üzerine sarık sarar, cübbe ve hayderi denilen kolsuz ceketler giyerlerdi. Mevlevilerin uzun külahları da arakiyeden yapılırdı. Arakiyeden mamul seccâdeler genellikle sırma ve ipek işlemeli olurdu.

Fotoğraf 3: Arakiye (Özönder 2016: 34).

Fotoğraf 4: 18 Dosya numaralı arşiv belgesi (Aytaç-İlbak 2014: 208).

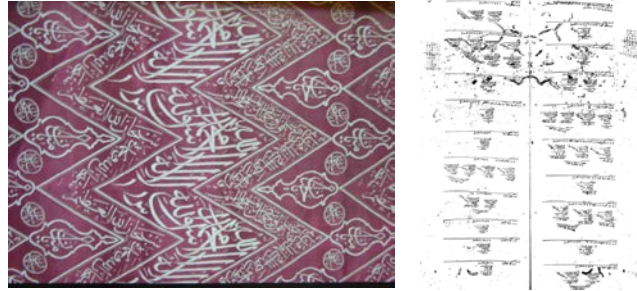
Ahilik geleneğine bağlı meslek grupları içerisinde arakiyecilik ayrı bir koldur. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde İradeler tasnifi, Taltifat evrakı, 18 dosya, 1310 N-182 gömlek numaralı, 1892 tarihli bir belgede "Arakiye kalıçe ustası Hasan Ağa, Faik ve işlemeci Dikran Efendilere ve Hüdavendigar Defterdarı Halid Bey'e Sanayi-i Nefise Madalyası ihsanı". Denilmektedir (Aytaç-İlbak 2014: 208).

Atlascılık

Atlas, genellikle ipekten nadiren de ipek ve ipek-pamuk karışımından dokunmuş oldukça ince bir kumaş türüdür. İpeğin parlaklığını en belirgin biçimde gösteren kumaş cinsidir. Kumaş yüzeyi pürüzsüz ve parlaktır. Ekseriyetle kırmızı (al), sarı, mavi ve yeşil renkte olup desensizdir (Bakırcı 2017: 17).

Başta Bursa olmak üzere XV. yüzyıldan itibaren Anadolu'da Ahilik teşkilatı içerisinde önemli bir yerleri vardı. XVI. yüzyılda İstanbul'da atlas ticareti yaygınlaşmıştır. Öyle ki sarayda hediyelik eşyalar sınıfına bile dahil olmuştur.

Atlasın Sürmayî denilen türü ünlüydü ve entari altına giyilen dar şalvarlar kadın giyiminde önemliydi.

Fotoğraf 5: Mevlana Müzesi'nde bulunan Osmanlı Dönemi atlas kumaş (A. Aytaç arşivi).

Fotoğraf 6: 126 Gömlek numaralı arşiv belgesi (Aytaç-İlbak 2014: 260).

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde Maliyeden Müdevver evrakı, 126 gömlek numaralı belgede "Hazine-i Amire gılmanları için Mustafa Efendi zamanında adları yazılı muhtelif eşhasdan satın alınan seraser (kürk), sıkarlet (çuka), floratse atlas, hilat vesaire gibi çeşitli eşya ile bunların fiyatlarını ihtiva eden mübayaat defteri" kayıtları yer almaktadır (Aytaç-İlbak 2014: 260).

Basmacılar

Fotoğraf 7: Basma dokuması (A. Aytaç arşivi).

Üzerine boya ile bezemeler basılmış pamuklu kumaşa basma denir. Osmanlı döneminden ziyade Cumhuriyetin ilk yıllarında yaygınlaşmıştır. İlk basma fabrikası ise Sümerbank tarafından kurulmuştur. Evvelinde ise lonca sistemi içerisinde esnaflar bunu hazır alıp satarlardı. Basmanın Fransızca karşılığı 'emprime'dir. Avrupa'dan ithal edilen ipekli basmalar ise emprime adıyla anılmıştır.

Çiçekli desenleri ve rengârenk görünümleri ile oldukça ilgi çeken basmalar ilk başlarda orta ve dar gelirliler arasında yaygınlaşmış daha sonra albenilerinden dolayı zenginlerce de kullanılmıştır. Basmadan genellikle mintan, zıbın, gecelik, pijama, kadın şalvarı, mintan ve antari yapılmıştır. Basmanın içi ve yüzü perdahlıdır. İçi havlı ve dışı perdahlı olanlara "pazen", içi perdahlı ve dışı havlı olanlara da "divitin" adı verilmiştir.

Bezzazlar

Bez, pamuktan ve ketenden mamul bir tekstildir. Kullanılan ipliğin kökenine göre "Amerikan, yelken bezi" gibi adlarla da anılırdı. Bazı türleri tülbentlik ya da patiskalık olarak dokuma sıklığına göre diğerlerinden ayrılırdı. Kullanıldıkları yerlere göre de "don bezi-gömlek bezi-namaz bezi" gibi adlar alırdı.

Bezzâz Arapçada 'bez satan' demektir. Osmanlı döneminde zenginlerin yanlarında çalışanların ihtiyaçları için aldıkları malzemeler arasında bez önemli bir kalemi teşkil ediyordu.

Bezzaz, Ahi meslek grupları içerisinde yer alır ve bez ve kumaş satana ya da dokuyana verilen addır.

Bürümcükcülük

Kıvratma denilen bükülmüş ham ipekten dokunan kumaşa bürümcük (bürüncük=bürümcek) denir (Bakırcı 2012: 105). Fazlaca bükülmüş ipeğin bezayağı tekniği ile dokunmasıyla oluşur. Az miktarda keten karıştırılarak dokunanlara 'hilali'de denilir ve erkek çamaşırlarında ve mintanlarında kullanılır. Osmanlı döneminde Bursa, Denizli, İstanbul ve Şam en ünlü bürümcük üretim merkezleriydi.

Bürümcük boyasız olurdu. Bazen dokuma esnasında muhtelif renklerde ipek çubuklar atılırdı.

Fotoğraf 8: Mevlana Müzesi'nden Osmanlı Dönemi bürümcük kumaş (A. Aytaç arşivi).

Fotoğraf 9-10: 23 Dosya numaralı arşiv belgesi (Aytaç-İlbak 2014: 189).

Ayak takımının giydiği adi bez gömleklerin yanı sıra yüksek tabaka harcı çamaşırlıktı. Ahilik teşkilatı içerisinde bürümcük dokuma ustaları tarafından dokunurdu. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde Cevdet Tasnifi, İktisat evrakı, 23 dosya, 1138 gömlek numaralı, 1726 tarihli belge "İstanbul bürümcük, ibrişim ve ipek bükücü esnafının" ... diye devam eder (Aytaç-İlbak 2014: 189).

Çukacılık (çuhacılık)

Düz renkli çözgü ve atkısı olan yün kumaşa çuha denir. Çuha, Farsça kökenli olup Selçuklularda camedar denilirdi. Osmanlı döneminde genellikle erkek kıyafetlerinde camedan, fermene, ferace, yelek, çakşır için kullanılmıştır. Hazır çuha satan esnaf sıkı bir devlet kontrolü

altında tutulur ve çuhadan mamul kıyafetlerin boyları, kolları, etekleri, astarları hatta düğmelerinin bile nasıl olacağı tek tek tespit edilirmiş (Kütükoğlu 1983: 59).

Fotoğraf 11: Çukacılıkla alakalı bir arşiv belgesi (Aytaç-İlbak 2014: 129).

Osmanlı son dönemlerinde İzmir, İslimye, Beykoz, Selanik vd birçok yerde çuha atölyeleri (fabrikaları) açıldığı da bilinmektedir. Arşivde bununla alakalı çok sayıda belge vardır (Aytaç-İlbak 2014: 129). Kapalıçarşı civarında XVIII. yüzyılda yapılmış olan bir çuhacı hanı olduğu da bilinmektedir.

Destarcılık (Sarık)

Fotoğraf 12: Levnî'nin *Surnâme*'sindeki bir minyatürde bazı sarık tarzları (Surname, 164).

Başa giyilen fes üzerine sarılan tülbenttir. Arapça imame, Farsça'da destar denir. Sıcaktan korunma ve vücut ısısını muhafaza etme özelliği sebebiyle gündüzleri sıcağın, geceleri soğğun hüküm sürdüğü çöl iklimine sahip ülkelerde yaygındır.

Osmanlılarda sarığın yanı sıra destar da yaygın biçimde kullanılmıştır. Osmanlı döneminde kişinin konumu destar sarma biçimleri ile ayrılmaktaydı. Mevleviler '*sikke*' denilen külâh giyerken sarığa '*destar-ı şerif*', padişah sarıklarına da '*destar-ı hümayun*' denilirdi. Sarıkların dağdağan, silme, burma, örfi, yûsufi, selîmî, düzkaş gibi çeşitleri vardı. Osmanlı sarayında muteber mansıplardan biri de sarıkçıbaşılıktı. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde de destarla alakalı belgeler vardır (Aytaç-İlbak 2014: 130).

Dokumacılar

Dokumacılık, yaylak-kışlak hayat biçiminin bir parçasıdır (Aytaç 1999: 1). Halkın kendi ihtiyaçları, ticaret ya da saray üretimleri olarak ayrılır.

Diğer alanlarda olduğu gibi, Osmanlı dokumacılığının en gelişmiş olduğu dönem XVI. Yüzyıldır (Aytaç 1999: 61). Osmanlı Devleti'nin yayıldığı coğrafyada hemen hemen her bölgede bir tür dokumacılık geleneği vardı ve ürünlerin çeşitliliği geleneksel özellikler taşıyan bir sisteme sahipti.

Hasırcılık

Fotoğraf 13: Hasır tezgâhı (A. Aytaç arşivi).

Hasırcılık doğal yollarla göl ve dere kenarlarında yetişen bazı bitkilerin sap, yaprak ve dallarını, çeşitli şekillerde dokuma metodu olarak tanımlanabilir.

Hasırın kullanılmaya başlanması ve bir ev dekorasyon malzemesi olarak ihtiyaç halini alması, Türklerin geleneksel ev mimarisi ve ev içindeki yaşama koşulları, dolayısıyla gelenekleri ile yakından ilgilidir. Hasır sözü Arapçadır. Orta Asya kökenli Türk dilinde “yiken” de denilir.

Ahilik sistemi içerisinde oldukça yaygın olan mesleklerden birisi idi. Osmanlılarda imalatı ve ticareti oldukça yaygındı. İstanbul’da bu sektörde çalışanların oluşturduğu Hasırcılar Çarşısı adlı bir mekân vardı.

İpekçilik

İpek, Türkçe lehçelerinde “yibek, yipek, yifek, cifek, çipek, jibek” gibi farklı söylenen kelime olup ip kökünden türemiştir.

İran üzerinden Anadolu’ya akınlar halinde gelen Selçuklular burada da bu geleneği devam ettirmişlerdir. I. Alâeddin Keykubad’ın Venediklilerle yaptığı ticarî antlaşmalardaki ihraç malları arasında ham ve işlenmiş ipek de zikredilir; bunlar “Türkiye ipekleri” (seta Turchia) adıyla tanınıyordu (Ögel 1984: 59).

Fotoğraf 14: İpek iplik (A. Aytaç arşivi).

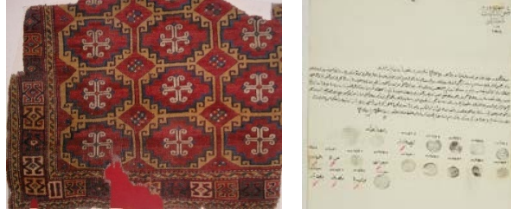
1500’lü yılları takiple zenginleyen devlet ve oluşan refah seviyesi ile birlikte süslü ve pahalı giysilere bir rağbet oluşmuş böylece devletin İstanbul, Denizli, Bursa vd şehirlerinde üretim yoğunlaşmıştır.

Kaliçecilik

Kaynaklarda “halı”nın, “kalı”nin (kalıçe) Farsça’dan geldiği tezine karşılık James W. Redhouse 1890’da yayımlanan sözlüğünde kelime Türkçe olarak verilmiştir.

Osmanlı döneminde kaliçecilik yani halıcılık oldukça önemli bir sektördü ve Avrupa’nın bile bu sektöre yoğun ilgisi vardı (Aytaç 1999: 2). İhtiyaçtan kaynaklı bir üretim söz konuyken diğer yandan da lonca sistemi içerisinde de ticari kaygıyla üretim yapılmıştır. Sarayın sanatsal gereksinimler genellikle görevlendirilmiş Türkmen aşiretleri ve halk arasında isim yapan ustaların seçilerek çalıştırıldıkları, Enderun’a bağlı Ehli Hiref ocakları tarafından karşılanırdı.

Kaliçe esnafı ise Ahi ve Lonca kuruluşları ile belirli bir düzene içerisinde üretim yapmaktaydı. Bu manada bir düzen kurulmuş ve üretimin şartlarına herkes dikkat etmek durumundaydı. Geleneksel ihtiyaçtan kaynaklı üretimin yanı sıra esnaf teşkilatları aracılığıyla ticari kaygıyla ve de devlet eliyle olmak üzere imalat üç şekilde gerçekleşmekteydi.

Fotoğraf 15: Konya Etnoğrafya Müzesi'nden Osmanlı dönemi halı (A. Aytaç arşivi).

Fotoğraf 16: 31 Dosya numaralı arşiv belgesi (Aytaç-İlbak 2014: 145).

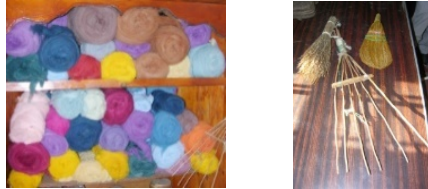
Osmanlı Arşivi'nde de kaliçe ile alakalı çok sayıda belge vardır. İradeler, Evkaf evrakı, 31 dosya, 13120 M-09 gömlek numaralı, 1902 tarihli belge örnek olarak verilebilir. Bu belgede "Harem-i Şerif için gereken kaliçelerin Hereke Farbrikası'nda imal ettirilmesi" ... hakkında bilgiler yer almaktadır (Aytaç 2013: 6).

Keçecilik

Keçe, yün materyalinin sıcak ve ıslak bir ortamda dövülmesi neticesinde lifli yapının birbirine kenetlenmesi ile oluşan bir nevi kaba kumaş olarak tanımlanabilir. Hunlardan bu yana süregelen bir sanattır (Ergenekon 1999: 25). Selçukluların başkenti Konya'da da keçecilik önemli üretimlerden biri durumuna gelmiştir (Özhekim 2009: 125).

Lale Devri'nde Konya'da At Kapısı içerisinde bir Keçeciler Çarşısı'nın varlığı da bilinmektedir. O dönemde Konya'nın en büyük çarşılarından birisiydi (Aytaç 2011: 120).

Nitekim "Osmanlı Şenlikleri"nde çeşitli esnaf loncaları arasında keçecilere de yer verilmesi önemlidir. Günümüzde keçecilik, hammaddenin yeterli olmasına rağmen yoğun emek, zaman harcanması, elde edilen gelirin az olması gibi nedenlerle üretimi azalmıştır (Gürçay 1966: 22).

Fotoğraf 17-18: Keçecilikte kullanılan renklendirilmiş yünler ve kullanılan araç-gereçler (A. Aytaç arşivi).

Geçmişte keçe pişirme işlemi, ahi sistemindeki ustalarca hamamlarda bu iş için ayrılmış "keçecilik" adı verilen bölümlerde yapılırdı. Konya'da bu işlemin yapıldığı belli başlı hamamlar arasında Ahmet Efendi Hamamı, Türbe Hamamı sayılabilir (Küçükdağ 1989: 26). Arşivde de keçeci hamamlarından bahseden belgelerde vardır. Cevdet Tasnifi Belediye Fonu, 102 dosya, 5083 gömlek numaralı 1172 tarihli belge örnek olarak verilebilir (Aytaç 2009: 41).

Kemhacılık

Fotoğraf 19: Mevlana Müzesi'nden Osmanlı Dönemi Kemha kumaş (A. Aytaç arşivi).

Çözgüsü ve atkısı ipek olan "*Kemha*" da, desen iplikleri gümüş ya da altın klaptandır. Tek renk veya tek renk üzerine nakşedilmiş büyük desenler şeklinde dokunur ve döşemelik olarak kullanılırdı (Bakırcı 2012: 17).

Kemha olarak gruplanabilen kumaşlar XVI. yüzyıldan itibaren kaynaklarda geçmektedir. Elbiselik ve döşemelik olarak Osmanlı döneminde sıkça kullanılmıştır. Altınla dokunanlarına "*müzehhep kemha*", gümüşlü olanlarına "*simli kemha*", Avrupa'dan getirilenlerine ise "*kemha-i firengi*" denilmiştir. Renklerine göre iki renkli olanlarına "*dürenk kemha*", tek renk olanlarına "*yekrenk kemha*", desenlerine göre desenlerine göre de "*nakışlı veya çiçekli kemha*" denir.

Ehl-i Hiref (1546 tarihli) defterine göre kemha dokuyan Kasım ustanın 12,5 akçe, Ferruh ustanın 8 akçe gibi ücretler aldıkları da bilinmektedir.

Külâhçılar

Fotoğraf 20: keçe külah başlık (A. Aytaç arşivi).

Her tarikatta değişik şekil ve renkte kullanılan başa giyilen keçeden mamul başlıktır. Oldukça farklı çeşitleri vardır. Keçe külah, Mevlevi külahı, Arnavut külahı, dede külahı, tatar külahı gibi. Osmanlı döneminde bir kişinin rütbesi elinden alındığında kavuğu çıkartılır ve külah giydirilirdi. "*Külâh giydirme*" tabiri buradan gelmektedir. Lonca teşkilatı içerisinde külahçıların bir meslek grubu olarak yer aldıkları bilinmektedir.

Tasavvuf ehli arasında külahın üst kısmına "*kubbe*", başa geçen ve sarık sarılan kenarına "*lenger*" (asabe), ön kısmına "*mihrap*" denilir. Osmanlı Arşivi'nde külahla alakalı belgelere de rastlanır (Aytaç-İlbak 2014: 263).

Mutaflar

Farsça muy=kıl ve tab=büken kelimelerinin birleşiminden oluşan muytab'dan gelmektedir. Kıldan dokuma ip bükenlere verilen addır. Lonca sisteminde bir meslek grubudur.

Takkiyecilik

Kavuk, külah, fes gibi başlıkların altına giyilen bezden mamul giysiye takke denir. Takke ustalarına da takkiyeci denilirdi. Kemer ve kubbe anlamında "*tak*" isminden gelir. Asıl yazılışı ve okunuşu "*tâkiye*" dir.

Yazmacılık

Fotoğraf 21: Yazma (A. Aytaç arşivi).

Yazmacılık, ahşap kalıp yardımıyla pamuklu kumaş üzerine desen çıkarma yoluyla yapılan bir geleneksel üretim biçimidir. Üreticilerine “yazmacı” ya da “basmacı” denilir. İstanbul, Tokat, Kastamonu, Gaziantep gibi şehirler yazmaları ile ünlüydü.

Osmanlı kaynaklarında yazma; el ile üzerine çiçek resimleri nakışlar basılmış yemeni ve emsali biçiminde açıklanmakta, işi yapan esnaf “kalemkâr” olarak tanımlanmaktadır. Osmanlı döneminde özellikle XVII-XVIII. yüzyıllarda Tokat’ta el sanatlarına dayalı üretimin giderek geliştiği görülüyor.

Hallaçlar

Fotoğraf 22: Hallaç (Kibar 2018: 1830).

Hallaç tarafından yay ve tokmak ile yün ve pamuğun kabartılması işidir. Yastık, yorgan, şilte yapımında kullanılır. Hallaçlara Anadolu’da “atımcı” da denir. Dükkânlarda çalıştıkları gibi seyyar olarak mahalle mahalle dolaşarak bu mesleği yapan seyyar hallaçlar olduğu da bilinmektedir.

SONUÇ

Osmanlı döneminde ‘Ahiliğin’ resmi bir kurum olmamakla birlikte ticareti hatta günlük yaşamı düzenlemede etkin rol oynadığı anlaşılmaktadır. Türklerin önemli iş kollarından olan dokumacılığı Ahilik içerisinde önemli bir yeri olduğu kesindir.

İslâm ve Türk geleneklerini birleştiren bir sistemle yürütülen Ahilikte, insan odak noktasına oturtulmuştur. Günümüzde Ahilik teşkilatının birçok uygulamasını dünyada pek çok ülke farklı kurumsal yapılarda hayata geçirmiştir.

Ahilik içerisinde dokumacıların üretim türlerine göre kemhacı, bezaz, kaliçeci, bezaz, basmacı vd gibi yirmiden fazla kollara ayrıldıkları, usta-çırak ilişkisi içerisinde devamlılığı sağladıkları görülmektedir.

Satış fiyatlarına müdahale edildiği gibi ürünlerde uyulacak dayanıklılık, renklerinin solmaması gibi üretilecek dokumalara da belirli standartlar getirilmesi Ahilikle sağlandığı anlaşılmaktadır.

Osmanlı döneminde dokumacılığı bu denli ilerlemesinde ‘Ahilik’ sisteminin çok büyük katkısının olduğu net olarak söylenebilir.

SUMMARY

The most important production that has been continuing its development with mankind since the day that the Earth exists, is weaving. Turks have an important place in weaving since Central Asia. With Seljuks, the weaving that came to Anatolia with the Turks was also an important business group within the "Ahi system".

Ahilik, XIII. At the beginning of the 15th century, it became an organization of craftsmen and craftsmen, who were formed under the social, cultural and commercial conditions of the period, which was founded in accordance with the organization.

Ahi Evren, which was formed by Evhadü'd-Din Kirmanî and his son-in-law Ahi Evren in Anatolia, is the center of the Ahi Organization quality system in the Ottoman Empire. The weavers in the Ahilik are classified according to their production. Service and social life also made great contributions to increase quality. In addition, they undertook important tasks in the control of goods and quality production, price determination and control of artisan morality.

As in Aba-i bafan, Arakiye, Atlascı, Basmacı, Bezzaz, Bürümcükcü, Çukacı (çuhacı), destarcı (Sarık), hasırcı, ipek ustası, dokumacı, keçeci, kemhacı, külahçı, mutaf, takkiyeci, yazmacı, hallaç, the weaving professions in Ahilik are important.

As a result, it is understood that although the Ahi was not an official institution during the Ottoman period, it played an active role in the regulation of trade and even daily life. According to the production types of weavers within the wisdom of more than 20 branches are divided into the master-apprentice relationship is seen to provide continuity.

It is clear that the Ahi 'system has a great contribution in the progress of weaving in the Ottoman period.

Weaving professions within the Ahilik system were very important. Carpets, rugs, fabrics and various weaving types each produced in the Ahilik system.

KAYNAKÇA

- AYTAÇ, Ahmet (2013, Eylül), "Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Dokuma Fabrikaları ve Atölyelerle Alakalı Belgelere Dair", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S: 201, İstanbul, s. 61-70.
- AYTAÇ, Ahmet ve İLBAK (2014), Merve, *Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Türk El Dokumalarına Dair Önemli Kayıtlar*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul.
- AYTAÇ, Ahmet (1999), *Geleneksel Türk El Dokumacılığı Sanatı*, Konya.
- AYTAÇ, Ahmet (2013, Kış), "Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki Bazı Fonlar ve El Dokumacılığı ile Alakalı Belgelere Dair", *Turansam Dergisi*, S. 17, C. 5, Kars, s. 1-10.
- AYTAÇ, Ahmet, (2011), "Konyalı Keçe Ustası Celaleddin Berberoğlu", *Uluslararası Geleneksel El Sanatı Ustaları Sempozyumu*, Ankara, s. 115-129.
- AYTAÇ, Ahmet, (2009), "Başbakanlık Devlet Arşiv'inde Konya El Dokumacılığı İle Alakalı Belgelere Dair", *SÜ Selçuklu Arş. Mrk. II. Uluslararası Türk El Dokumacılığı (Tekstil) Kongresi ve Sanat Etkinlikleri*, (Editör: Ahmet AYTAÇ), Konya, s. 41.
- BAKIRCI, Naci (2012), *Konya Müzesi Kumaş Kataloğu Saraydan Dergâha*, Konya.
- BAYRAM, Mikail (1991), *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatı'nın Kuruluşu*, Konya.
- DURAK, İbrahim ve YÜCEL, Atilla (2010, Yaz), "Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:15, Sayı: 2, s. 151-168.
- ERDEM, Ekrem (2004), Ahilik, *Ahlakla Kalitenin Buluştuğu bir Örgütlenme Modeli*, Kayseri Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği, 2. B, Kayseri.
- ERGENEKON, Cavidan B. (1999), *Tepme Keçelerin Tarihi Gelişimi Renk, Desen, Teknik ve Kullanım Özellikleri*, Ankara.
- ERKEN, Veysi (2002), *Bir Sivil Örgütlenme Modeli*, Ankara.
- ES, Muharrem (2008), "Ahilik ve Yerel Yönetimler", *Yerel Siyaset*: 34-39. www.yerelsiyaset.com/pdf/nisan2008/9.pdf. 07.05.2012.17.05
- GÜRÇAY, Hikmet (1966), "Keçe ve Keçecilik", *Türk Etnografya Dergisi*, Ankara, S. IX, TTK Basımevi, s. 21-32.
- KAZAR, Mustafa, (2000), "Aba ve Abacılık", *SÜMEF. III. Ulusal Türk El Dokumalarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri*, Konya.
- KİBAR, Osman, "Kaybolan Meslek Hallaç", <http://dergi.hataykesif.com/?p=700.03.12.2018.18.30>.
- KÜÇÜKDAĞ, Yusuf (1989), "Lale Devri'nde Konya", (SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya.
- KÜTÜKOĞLU, S. Mübahat (1983), *Osmanlılarda Narh Müessesesi (1640)*, İstanbul: Enderun Yayınevi.
- ÖGEL, Bahattin (1984), *İslâmiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- ÖZHEKİM, Didem (2009, Ocak). "Keçenin Hikâyesi ve Sanatsal Üretimler". *Zeitschrift für die Welt der Türken, Journal of World of Turks*, 1(1), 123-133.
- ÖZÖNDER, Hasan (2016), *Tarihi Boyunca Mevlevî Kıyafetleri ve Sembolik Anlamları*, Konya.
- PÜRLÜ, Kadir, "Sivas İlbeyli Yöresi Kirkitli Dokumaları", <http://kadirpurlu.com.tr/wp-content/uploads/2017/12/5.-SIVAS-ILBEYLİ-YÖRESİ-KIRKİTLİ-DOKUMALARI.pdf>03.12.2018.18.08.
- SURNÂME, TSMK, III. Ahmed, nr. 3593, vr. 164.
- TABAKOĞLU, Ahmet (1986), *Sosyal ve İktisadi Yönleriyle Ahilik*, Ahilik Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul.
- TEZCAN, Hülya (1997, Eylül), "Bursa'da İpekçilik ve İpekli Dokumacılık", *Kültür Sanat Dergisi*, Sayı: 35.